

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Impulsprogramma Maritiem 2026-2029

Beschermen en beheren van onderwatererfgoed

Impulsprogramma Maritiem 2026-2029

Beschermen en beheren van onderwatererfgoed

Colofon

Impulsprogramma Maritiem 2026-2029

Programma: Impulsprogramma Maritiem 2026-2029

Foto voorzijde: Een duiker tekent onderwater constructiedetails van het scheepswrak OVM15.
Foto: Cor Kuyvenhoven

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2026

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

1	De aanleiding	4
2	De uitdaging	6
3	Maatregelen en doelen	7
	3.1 Omschrijving maatregelen uit de kamerbrief	8
	3.2 Uitwerking en uitvoering doelen	9
4	Planning	18
5	Begroting en middelenverdeling	19
6	Programmaorganisatie	20
7	Communicatie	21
8	Geraadpleegde stukken	22
	Bijlage 1: Analytische notitie Impulsprogramma Maritiem	23

1 De aanleiding

Persoon houdt baardmankruik met kurk vast, gevonden in het Palmhoutwrak/BZN17.
Beeld: RCE

Het onderwatererfgoed in Nederland staat onder toenemende druk. In met name de Waddenzee en de Zeeuwse delta, waar de ‘erfgoedichtheid’ erg groot is, leiden natuurlijke erosie en toenemende ruimtelijke ontwikkelingen ertoe dat een substantieel deel van de resten onder water binnen enkele decennia verloren dreigt te gaan. De komende jaren zijn bepalend voor wat behouden, onderzocht of gedocumenteerd kan worden.

Het huidige archeologische stelsel is primair ingericht op versterking door ruimtelijke ontwikkeling (Verdrag van Malta¹), waarbij archeologisch onderzoek wordt betaald door de (potentiële) verstoorder van een archeologische vindplaats. Zowel in het verdrag als in de tenuitvoerlegging daarvan in de Nederlandse wetgeving is geen rekening gehouden met het verdwijnen van archeologische vindplaatsen als gevolg van natuurlijke processen.

Er is in de laatste jaren structureel geld bij gekomen vanuit het Rijk, er zijn reeds ontwikkelingen in gang gezet en enkele gemeenten zijn al best een eind op weg. Desondanks bestaat in de praktijk nog onduidelijkheid over het (probleem)eigenaarschap wanneer dergelijke situaties zich voordoen, wat in het geval van de onderwaterarcheologie veel voorkomt. Mede hierdoor ontstaat bestuurlijke stilstand, is er sprake van een tanende markt voor dit specifieke type erfgoed en komt het adequate beheer en behoud van onderwatererfgoed in het geding.^{2, 3, 4}

Uit de analyse (bijlage 1) blijkt dat sprake is van een stelselvraagstuk: wettelijk zijn er zaken vastgelegd maar niet alles is goed belegd en geregeld. Het ontbreekt aan uitvoeringskracht en structurele borging van middelen. De soms onuitgesproken verwachtingen richting de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) zijn groter dan haar formele rol en samenwerking is

¹ Term afgeleid van het Verdrag van Valletta (*Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed (herzien)*, Raad van Europa, Valletta, 16-01-1992), dat vaak wordt aangeduid als het verdrag van Malta. Belangrijke kernpunten in dit verdrag zijn dat archeologische resten bedreigd worden door ruimtelijke ontwikkelingen en dat daarbij zoveel mogelijk moet worden gestreefd naar het behoud van vindplaatsen in de bodem (in situ). Wanneer dat niet mogelijk is, moeten ze op kosten van de verstoorder worden onderzocht en gedocumenteerd.

² Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2025: *Cultureel erfgoed onderwater: (naar) een gedeelde zorg*, Amersfoort

³ *Natuurlijke processen als verstoorder. Archeologisch erfgoed in situ bedreigd door een verstoorder die niet betaalt*, A. Vos en J. van der Vliet (ed.) 2005, uitgave van de Stichting voor de Nederlandse Archeologie, Amsterdam

⁴ *Onderwaterarcheologie op de Rede van Texel. Waardstellende onderzoeken in de westelijke Waddenzee (Burgzand)*, A. Vos 2012

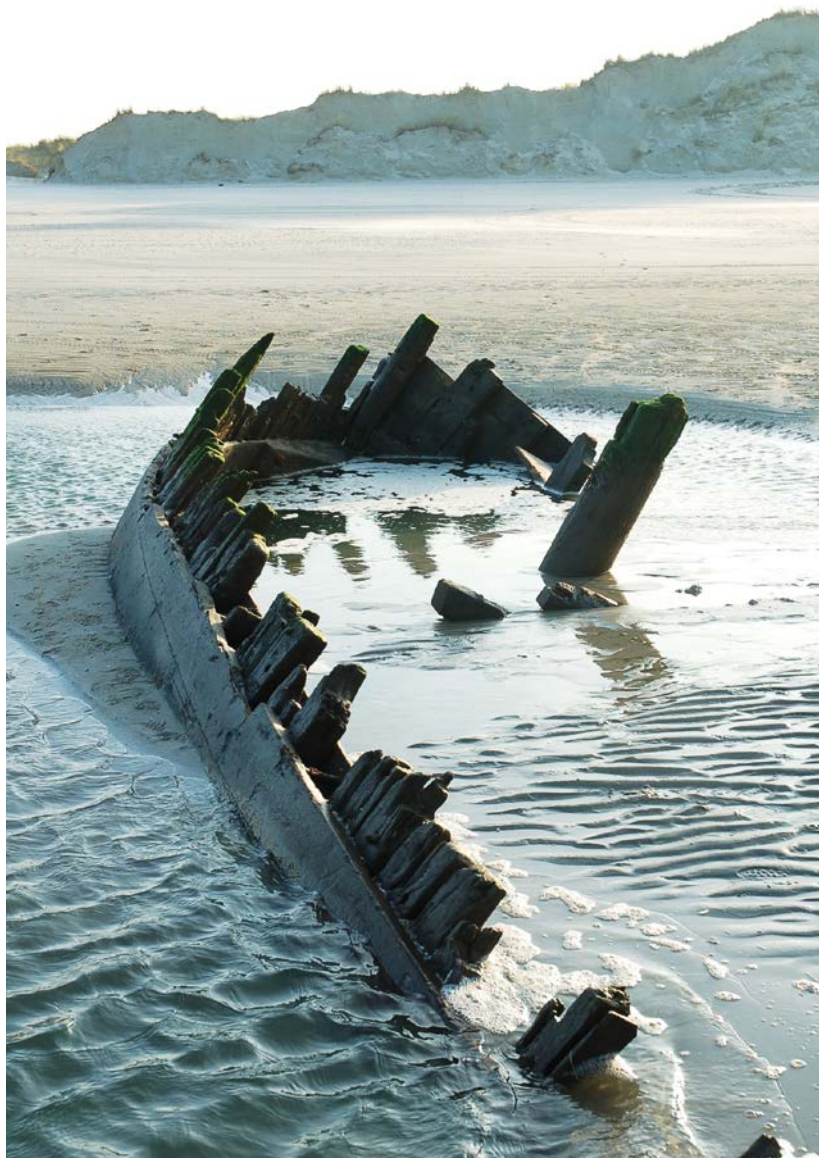
niet structureel verankerd. Er is geen landelijk prioriteringskader op basis waarvan overwogen keuzes voor behoud in situ, opgraven of anders kunnen worden gemaakt, terwijl bestaande kennis slecht ontsloten is. De gewenste inzet van vrijwilligers stuit op obstakels, bijvoorbeeld in de Arbowetgeving. Internationaal gezien laat de ratificatie van het UNESCO-verdrag inzake de bescherming van het cultureel erfgoed onder water op zich wachten, ook al is die reeds in 2016 door het kabinet Rutte II toegezegd.

In juni 2025 stuurde de minister van OCW een brief naar de Tweede Kamer waarin hij schrijft dat hij op dat moment niet meer structureel geld vrij kan maken. Hij ziet echter de problemen en stelt daarom een eenmalige impuls van 6,8 miljoen euro beschikbaar voor het behoud van erfgoed onder water. Dit is een impuls met een duurzame doorwerking. De RCE is gevraagd om deze impuls op een aantal punten nader uit te werken. Dit programmaplan geeft daar invulling aan.

Jurk gevonden in het
Palmhoutwrak/BZN17.

Beeld: Museum Kaap Skil

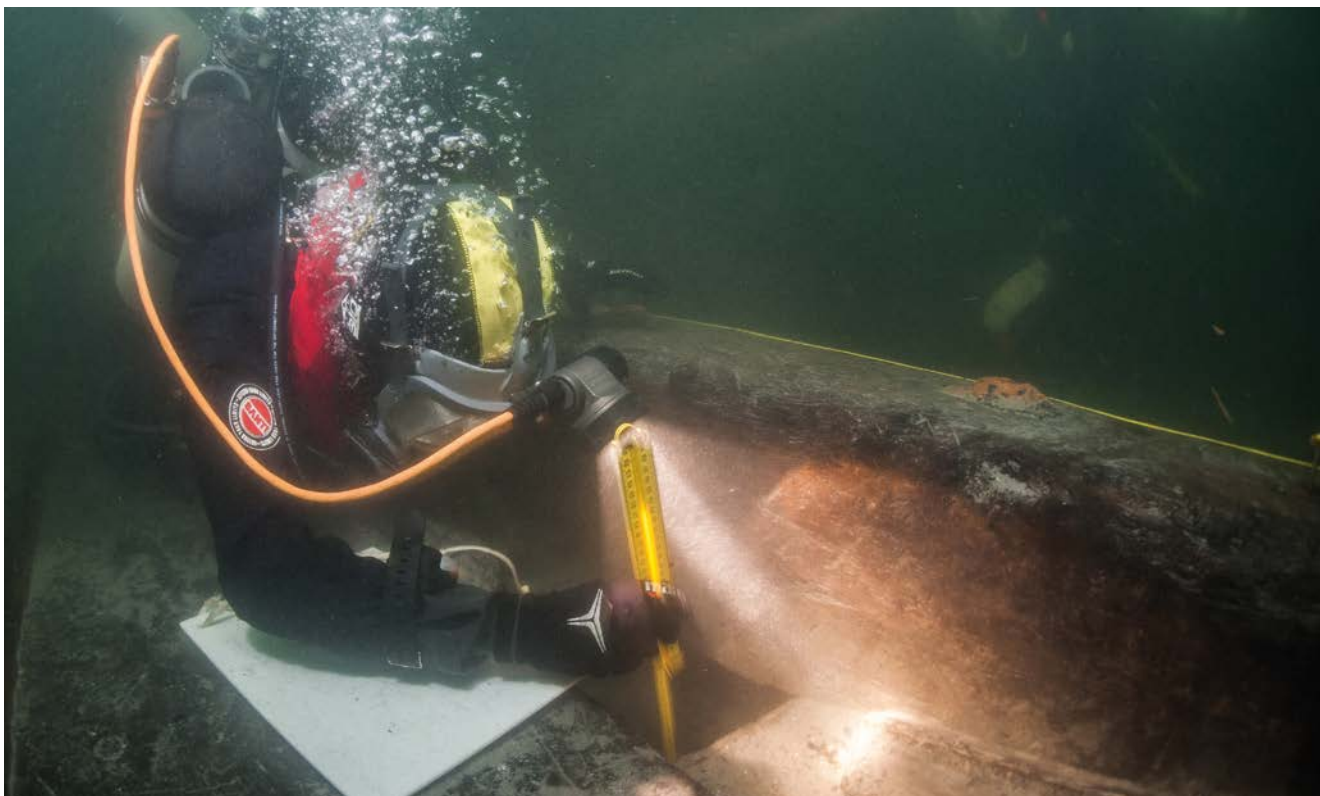
2 De uitdaging

Scheepswrak op Terschelling
dat door de verandering van
erosie en stroming op het strand
vrij is komen te liggen.
Beeld: RCE

Kort gezegd staat het onderwatererfgoed onder druk door met name natuurlijke processen in een stelsel dat niet is ontworpen voor die realiteit. De uitvoeringskracht op decentraal niveau is beperkt, terwijl we juist uitgaan van een gedecentraliseerd stelsel en de daadwerkelijke bescherming van bijvoorbeeld eroderende wrakken onvoldoende is belegd. De RCE vervult feitelijk een grotere rol dan formeel beoogd. Er is politieke aandacht en incidentele impulsfinanciering, maar zonder structurele keuzes dreigt herhaling van het verleden: tijdelijke aandacht gevolgd door terugval. Indien de huidige impuls niet wordt benut om heldere afspraken te maken over rolverdeling, prioritering en structurele financiering, blijft het systeem afhankelijk van incidenten.

De uitdaging is om met de hierboven en in de analyse geschetste problemen en binnen de mogelijkheden van de impuls stappen te zetten naar een toekomstbestendig stelsel waarin onderwatererfgoed blijvend beschermd, gezamenlijk gedragen en zichtbaar beleefd wordt. We streven dus naar een bestel waarin de zorg voor onderwatererfgoed goed is geborgd. We moeten binnen dit complexe krachtenveld komen tot een aanpak die leidt tot een duurzame verbetering van de samenwerking tussen overheden onderling en met partners (o.a. marktpartijen, vrijwilligers en kennis- of onderzoeksinstituten). Daarnaast moet er duidelijkheid worden geschept over rollen, taken en verantwoordelijkheden. Er is ook een transparante en goed onderbouwde inzet van rijksmiddelen nodig. Bovendien moet de inzet van de RCE beter worden afgestemd op wat er in de samenleving leeft.

In dit programma werken we langs de lijnen van de vier maatregelen die in de kamerbrief genoemd zijn. Een belangrijk uitgangspunt van het Impulsprogramma Maritiem is dat het wordt ingericht als systeeminterventie. Projecten zijn een middel, geen doel op zich en uit de impuls voortvloeiende activiteiten zijn meer dan een optelsom van initiatieven. Alles moet in het kader van een toekomstbestendig stelsel staan en via die weg bijdragen aan een structurele versterking van de zorg voor cultureel erfgoed onder water.

Om gericht te kunnen werken aan deze maatregelen, onderscheiden we een hoofddoel en zes subdoelen. Het hoofddoel van deze impuls luidt:

“We zetten stappen richting een toekomstbestendig en uitvoerbaar stelsel voor onderwatererfgoed, waarin verantwoordelijkheden, middelen en uitvoeringskracht in balans zijn.”

Om het hoofddoel uit het programma te bereiken, wordt een belangrijk deel van de

impuls ingezet om medeoverheden beter in staat te stellen hun wettelijke taken uit te voeren. Op deze manier ondersteunt het Rijk overheden al jarenlang bij het uitvoeren en bestendigen van hun erfgoedtaken. Denk daarbij aan zaken die meer algemeen en structureel van aard zijn (bijvoorbeeld de reguliere regioadviesring), zaken die wat specifiekere zijn (zoals het programma Erfgoed en Overheid dat zich richt op brede versterking van de basis) en dingen die meer ‘speciaal’ zijn (zoals het programma Religieus Erfgoed of dit impulsprogramma).

Wel merken we hier op dat de doelen, en daarmee dit plan, ambitieus zijn. De uitvoering en de projecten zijn sterk afhankelijk van talloze externe factoren. Daarom is dit programma een dynamisch document waarbij periodiek op de voortgang gestuurd zal worden. Het zal jaarlijks worden geëvalueerd en waar nodig bijgesteld, waarbij diverse relevante partijen worden betrokken.

Het programma heeft een looptijd van drie jaar en duurt tot eind 2029, waarbij wij het jaar 2026 zien als de nulfase. Aan het einde van het programma liggen er verschillende producten die voortkomen uit de verschillende doelen.

Een duiker meet onderwater constructiedetails op bij het scheepswrak OVM 14.
Beeld: Cor Kuyvenhoven.

Overzicht doelen impulsprogramma maritiem

HOOFDDOEL: 'We zetten stappen richting een toekomstbestendig en uitvoerbaar stelsel voor onderwatererfgoed waarin verantwoordelijkheden, middelen en uitvoeringskracht in balans zijn.'			
Maatregel 1 Versterken rol gemeenten en provincies € 3 miljoen	Maatregel 2 Samenwerking vrijwilligers en professionele archeologen € 0,8 miljoen	Maatregel 3 Tijdelijke verhoging werkbudget RCE € 1,5 miljoen	Maatregel 4 Grote opgravingen onder water € 1,5 miljoen
Doel 1 Samenwerking in het veld Doel 2 Duidelijke rolverdeling	Doel 3 Samenwerking vrijwilligers	Doel 4 Kennis ontsluiten Doel 5 UNESCO- ratificatie <i>Daarnaast komt de tijdelijke verhoging van het werkbudget natuurlijk ten goede aan de verwezenlijking van alle doelen.</i>	Doel 6 Extra onderzoek

Op basis van alle bevindingen is bovendien een onderbouwd voorstel gerealiseerd met concrete aanbevelingen voor een beter stelsel en structurele financiering na 2029.

Dit voorstel bevat aanbevelingen op het gebied van onder meer natuurlijke processen, samenwerking, bestuur, financiering en rolverdeling. Ze worden gedaan aan de minister van OCW maar ook aan de verschillende partijen die onderdeel zijn van het stelsel, en uiteraard aan de RCE zelf.

3.1 Omschrijving maatregelen uit de kamerbrief

In deze paragraaf geven wij kort en feitelijk de in de kamerbrief⁵ genoemde maatregelen weer. In de volgende paragraaf leggen we uit hoe wij hier invulling aan willen geven.

Versterking samenwerking gemeenten en provincies (€ 3 miljoen)

Met deze middelen worden regionale samenwerkingsverbanden opgezet. Daarnaast worden andere initiatieven ondersteund die bijdragen

aan een betere verankering van cultureel erfgoed onder water in het beleid en de uitvoering van gemeenten en provincies. Een groot deel van dit budget zal naar de twee focusregio's gaan: Westelijke Waddenzee en Zeeuwse Delta. Desalniettemin moet er geld overblijven voor initiatieven uit andere gebieden en regionale verbreding van de samenwerkingsregio's.

Samenwerking vrijwilligers met professionele archeologen (€ 0,8 miljoen)

Dit deel van de impuls is beschikbaar voor projecten waarin vrijwillige en professionele archeologen zich gezamenlijk richten op het inventariseren, onderzoeken en/of beheren van cultureel erfgoed onder water. Een belangrijk onderdeel van deze maatregel is het verbeteren van de geldende beperkingen in de duikregulering. Deze beperkingen maken de samenwerking onder water tussen vrijwilligers en professionele archeologen op dit moment onmogelijk.

Tijdelijke verhoging werkbudget RCE (€ 1,5 miljoen)

Het gaat hier om een tijdelijke verhoging van het werkbudget van de RCE. Van dit geld kan de RCE mensen inhuren of opdrachten uitzetten. Deze middelen kunnen bijvoorbeeld ingezet worden voor maatregelen bij acuut bedreigde vindplaatsen, het beheer van rijksmonumenten en

⁵ [Kamerbrief over aanpak maritieme archeologie](#) | [Kamerstuk | Rijksverheid.nl](#)

andere vindplaatsen onder water. We kunnen hiermee ook onze internationale positie versterken door het UNESCO-verdrag voor de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed te ratificeren en ten uitvoer te leggen.

Grote opgraving onder water (€ 1,5 miljoen)

Dit is geld om periodiek een grote opgraving onder water uit te voeren. Dit dient niet alleen om cultureel erfgoed te behouden dat anders ongezien verloren gaat, maar ook om capaciteit, kennis en samenwerkingsverbanden op te bouwen. Zo'n opgraving wordt dan gefaseerd (gedurende meerdere jaren) uitgevoerd en vraagt om forse, structurele budgetten.

3.2 Uitwerking en uitvoering doelen

“We zetten stappen richting een toekomstbestendig en uitvoerbaar stelsel voor onderwater erfgoed, waarin verantwoordelijkheden, middelen en uitvoeringskracht in balans zijn”. Werken aan dit hoofddoel is een complexe zaak. We kunnen op dit moment dan ook nog niet voorzien wat er allemaal in detail zal gebeuren. Een deel van de invulling moet namelijk van onderop komen of heeft baat bij een bepaalde mate van flexibiliteit. De ideeën in dit programmaplan zijn voorbeelden van initiatieven die bij kunnen dragen aan de subdoelen, maar kunnen ook als basis/inspiratie dienen voor initiatieven die passender blijken te zijn.

We sluiten het programma af met een overzicht van alle daadwerkelijk ontplooide initiatieven en ontwikkelingen en de lering die hieruit kan worden getrokken. Er zal een rapport opgesteld worden met daarin concrete adviezen voor het gehele veld en aanbevelingen voor het toekomstige beheer van onderwatererfgoed in Nederland.

Hieronder omschrijven we de uitwerking en aanpak per subdoel. Tezamen dragen deze bij aan het hoofddoel. We vermelden steeds het onderwerp, dan het concrete subdoel en daarna de strategie en uitwerking rondom dat subdoel, aangevuld met acties vanuit het programma en indicatieve initiatieven die uit het veld zijn opgehaald.

Hoewel het programma geen afzonderlijk budget voor museale of publieksgerichte activiteiten bevat, hechten wij grote waarde aan de maatschappelijke en publieke betekenis van onderwatererfgoed. Zichtbaarheid, beleefbaarheid en educatie kunnen daarom nadrukkelijk onderdeel uitmaken van de regionale uitvoeringsplannen die verderop aan bod komen. Wij moedigen samenwerkingsregio's tevens aan hiervoor, waar passend, de handen ineen te slaan met museale partners en aanvullende financiering uit fondsen als het Waddenfonds te verkrijgen.

Doel 1: Samenwerking in het veld

“Uiterlijk eind 2029 zijn in ten minste twee samenwerkingsregio's (Waddenzee en Zeeuwse Delta) concrete, gedocumenteerde en bestuurlijk geborgde voorbeelden van effectieve, duurzame en structurele samenwerking in het veld gerealiseerd, inclusief vaste overlegstructuren, afspraken over rolverdeling en aantoonbare gezamenlijke initiatieven.”

Strategie

Een concentratie van de inzet in twee regio's⁶ (Regio Waddenzee bestaande uit Noord-Holland, Fryslân en Groningen en regio Zeeuwse Delta bestaande uit Zeeland, Zuid-Holland en op termijn ook Brabant) vergroot zichtbaarheid, leervermogen en bestuurlijke slagkracht. De samenwerking in zo'n regio fungeert als proeftuin voor landelijke stelselversterking via samenwerking en een heldere verdeling van rollen, taken en verantwoordelijkheden tussen overheden.

Samenwerking wordt niet incidenteel georganiseerd, maar bestuurlijk en operationeel geborgd via vaste structuren en afspraken. In de geselecteerde regio's vindt elk kwartaal ambtelijk overleg en elk jaar bestuurlijk overleg plaats. De regio's sturen in eerste instantie zelf aan, roepen overleggen bijeen en komen met initiatieven.

⁶ Voor de impulsperiode stellen wij de volgende samenwerkingsregio's en samenwerkingsverbanden in:

- Regio Waddenzee, bestaande uit het Rijk, de provincies Noord-Holland, Fryslân en Groningen en de aan de Waddenzee gelegen gemeenten. Binnen deze regio ligt het focusgebied Westelijke Waddenzee, maar er kunnen ook andere initiatieven worden ontplooid.
- Regio Zeeuwse Delta, bestaande uit het Rijk, de provincies Zeeland, Zuid-Holland, Brabant (op termijn), en de aan de Zeeuwse Delta gelegen gemeenten. De Zeeuwse Delta is eveneens het focusgebied, maar daarbuiten kunnen ook andere initiatieven worden ontplooid.

De RCE is bij alle overleggen aanwezig, monitort, hoort toe en stuurt waar nodig bij. We sluiten zo goed mogelijk aan bij bestaande overlegstructuren en gremia. Waar nodig en gewenst wordt ook Rijkswaterstaat hier nauw bij betrokken. De samenwerking met Rijkswaterstaat is een belangrijk uitgangspunt bij de uitvoering van het programma in lijn met de ondertekende samenwerkingsovereenkomst.

Uitvoering

Samenhang Impulsprogramma en Erfgoed en Overheid

In de kamerbrief is aangegeven dat € 3 miljoen wordt toegevoegd aan het Programma Erfgoed en Overheid om de rol die gemeenten en provincies (moeten en kunnen) spelen ten aanzien van de zorg voor onderwatererfgoed te versterken. Dit laat zien dat het Impulsprogramma Maritiem nadrukkelijk deel uitmaakt van de bredere, doorlopende opgave om gemeenten en provincies goed in staat te stellen uitvoering te geven aan hun erfgoedtaken. Het fungeert daarbij als aanjager voor stelselverbetering binnen dit specifieke en specialistische domein.

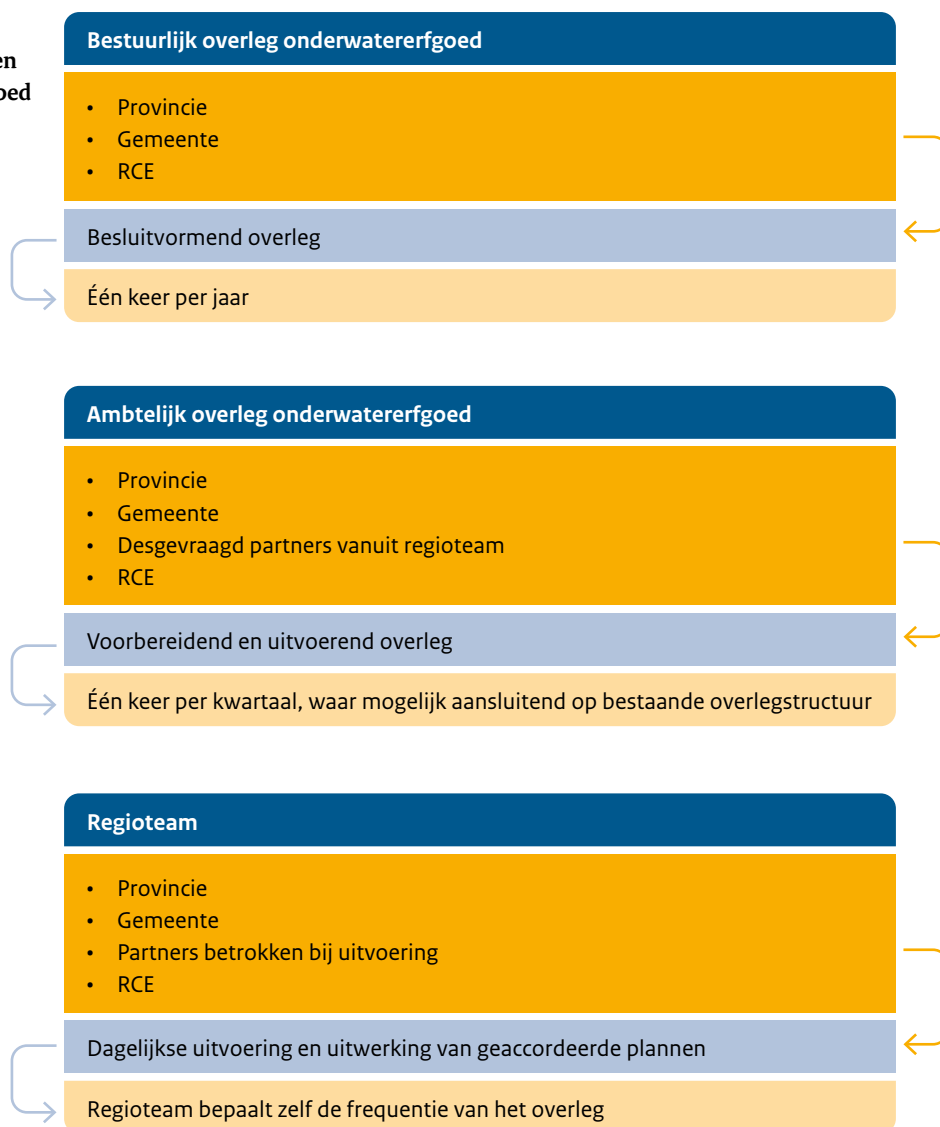
De diverse maatregelen uit de kamerbrief en de concrete (sub)doelen die daaraan worden gekoppeld via dit impulsprogramma zullen het grootste effect hebben wanneer ze zoveel mogelijk in integrale samenhang worden uitgevoerd. Om deze gerichte impuls binnen het programma Erfgoed en Overheid te realiseren verloopt de besluitvorming rondom de inzet van de middelen primair via het Impulsprogramma Maritiem. Daarbij wordt nauw afgestemd met het programmateam van Erfgoed en Overheid (ondergebracht bij de RCE, afdeling S&I) om de integrale samenhang met maatregelen die vanuit het bredere Programma Erfgoed en Overheid worden ingezet te borgen.

Onder meer via een maandelijks overleg tussen de programmaleiders wordt de samenwerking tussen beide programma's structureel ingericht. Dat maakt de dagelijkse rolverdeling tussen beide programma's helder en het waarborgt soepele besluitvorming. Beide programma's informeren elkaar proactief over voortgang en relevante ontwikkelingen. Ze betrekken elkaar bij ingrijpende keuzes en besluiten die van invloed kunnen zijn op het andere programma. Daarnaast krijgen de programma's over en weer een rol bij elkaars periodieke evaluaties, zodat gezamenlijke reflectie en bijsturing geborgd zijn. Omdat dit impulsprogramma een kortere looptijd heeft dan Erfgoed en Overheid zullen in de eindevaluatie van de impuls ook aanbevelingen worden gedaan richting Erfgoed en Overheid.

Inzet budget

Het beschikbare budget wordt in eerste instantie ingezet om regionale samenwerkingsverbanden op te zetten en te versterken rondom de twee focusgebieden waar de druk op de onderwatererfgoedzorg het grootst is (Westelijke Waddenzee en Zeeuwse Delta). Binnen die samenwerkingen worden initiatieven ondersteund die bijdragen aan een betere verankering van cultureel erfgoed onder water in het beleid en de uitvoering van gemeenten en provincies. Om te garanderen dat de stappen die gezet worden zo goed mogelijk aansluiten bij de lokale situatie, laten we de regio's zelf met concrete ideeën komen. Deze bundelen we in één integraal plan voor elk focusgebied. Per focusgebied is hiervoor circa € 1 miljoen beschikbaar. We gaan ervan uit dat in de nabije toekomst

Overzicht overlegstructuren onderwatererfgoed

gemeenten en provincies in overleg en op gepaste wijze bijdragen leveren om de impuls toekomstbestendig te maken.

Op voorhand wordt met de betreffende regio's een startbijeenkomst gehouden waarbij een 'convenant' wordt gesloten. Daarna wordt op basis van vertrouwen gewerkt. De inhoud van zo'n 'convenant' wordt samen met de regio vormgegeven. Het is een intentieverklaring waarin alle overheidslagen (Rijk, provincie, gemeenten) bestuurlijk afspreken om 1) de komende tijd de zorg voor het onderwatererfgoed een betere positie te geven, 2) daar actief partners bij te betrekken, 3) de wettelijke basis op orde te brengen en te houden en 4) via

samenwerking tot vooruitgang en bestendiging te komen. Op deze manier leren we hoe een regiogerichte aanpak concreet vorm kan krijgen. Daarnaast wordt voor deze regio's concreet invulling gegeven aan de afspraken die OCW, VNG en IPO op 27 mei 2026 hebben gemaakt met betrekking tot onderwatererfgoed, via de bestuurlijke afspraken erfgoed in artikel 5.3: Maritieme Archeologie.⁷

Dit is niet alleen van belang voor het werken in de focusgebieden, maar ook omdat we dergelijke regiogerichte samenwerking in de

⁷ [Staatscourant 2026, 20527 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen](#)

Voorbeelden van opgehaalde indicatieve initiatieven

Actuele en nauwkeurigere archeologische waardenkaarten gericht op waterbodems en bijbehorend beleid en uitvoering zodat cultureel erfgoed onder water opgenomen kan worden in processen van ruimtelijke ordening, zoals vergunningverlening.

Friese Archeologische Monumentenkaart Extra (FAMKE) uitbreiden naar gehele Waddenzee, Maritieme FAMKE (Fryslân).

3 of 4 themamagazines over onderwater-erfgoed waar iedereen samen aan werkt.

Het verbeteren van lokaal toezicht en eventueel handhaving (in overleg met de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed).

Archeologische initiatieven zoals 'Rondje Waddenzee' (in samenwerking met bijvoorbeeld het Waddenfonds e.a.), 'Rondje Zeeland' en 'Rondje IJsselmeer'.

Kennissymposia, breed toegankelijk.

Ondersteunen opzet regionale samenwerkingsverbanden zoals regioteams.

Aanstelling regioarcheoloog met bepaald takenpakket (eventueel als onderdeel van het regioteam).

Inventariserend Veld Onderzoek Opwater (IVO-O) van waterbodems van de gemeente (RCE geeft hier buiten het programma al invulling aan in Harlingen maar wellicht zijn er haakjes).

toekomst waarschijnlijk ook willen opstarten in andere gebieden. Er ligt buiten de focusgebieden eveneens staan gemeenten en provincies namelijk voor de opgave om de zorg voor onderwatererfgoed te verbeteren. Decentrale overheden uit heel Nederland, inclusief de BES-eilanden, kunnen daarom, bij voorkeur gezamenlijk, aanvragen doen voor de (co-)financiering van plannen vanuit het derde miljoen. Door ook buiten de focusgebieden concreet aan de slag te gaan met proeven en initiatieven die bijdragen aan structurele verbetering van het stelsel komen we erachter welke andere regio's baat kunnen hebben bij een (lichtere of zwaardere) vorm van samenwerking op het gebied van onderwaterarcheologie, bijvoorbeeld rondom Noordzee, Rivieren, IJsselmeer en Randmeren. Aanbevelingen hierover worden meegenomen in de eindrapportage van de impuls.

Vanuit het impulsprogramma worden inkomende plannen getoetst aan een nader op te stellen toetsingskader om te zien of ze voldoende aansluiten bij de doelen van het programma. Dit toetsingskader wordt opgesteld

door de regioarcheologen van de RCE die actief betrokken zullen zijn bij de verschillende ontwikkelingen in de regio's. Ook de archeoloog van het programmateam Erfgoed en Overheid wordt hierbij betrokken. Elk plan moet een duidelijke financiële paragraaf bevatten die beschrijft voor welke initiatieven welk budget uitgetrokken wordt, wie penvoerder van die initiatieven is en hoe het geld over de drie jaar van het programma (2027, 2028 en 2029) verdeeld moet worden.

Een belangrijk uitgangspunt van het impulsprogramma is om zo laagdrempelig en effectief mogelijk te werken. Middelen worden daarom, waar mogelijk, door middel van decentrale uitkeringen (DU) in het gemeente- of provinciefonds toegekend aan decentrale overheden. Wanneer DU niet mogelijk is, kunnen we ook de instrumenten subsidie en inkoop inzetten.

Let op: ook buiten de samenwerkingsregio's of binnen de samenwerkingsregio maar buiten het focusgebied zijn initiatieven mogelijk. Decentrale overheden uit heel Nederland, inclusief de BES-eilanden, kunnen (gezamenlijk) aanvragen doen voor de financiering van

plannen vanuit het derde miljoen. De RCE zal deze aanvragen eveneens behandelen en begeleiden; ook voor deze aanvragen zal het toetsingskader gelden. Zaken als samenwerking en stelselverbetering zijn hierin belangrijke voorwaarden.

Op deze manier onderzoeken we een regio-gerichte aanpak die in de toekomst mogelijk uit te breiden is, bijvoorbeeld met de regio's Noordzee, Rivieren, IJsselmeer en Randmeren. Dit zal worden meegenomen in de eindrapportage van de impuls.

Gezien de omvang van de opgave en het beschikbare budget kan het zijn dat niet alle initiatieven of aanvragen kunnen worden gehonoreerd, al streven wij er nadrukkelijk naar om zoveel mogelijk te realiseren met gebruikmaking van de beschikbare middelen.

Acties

- Marktconsultatie commerciële onderwaterarcheologiebedrijven door de RCE: wat is er in de markt? Wat hebben jullie (van ons) nodig? Hoe zou de markt bij een regiogerichte aanpak aan kunnen sluiten?
- Afttrap vernieuwde regiosamenwerking (persmoment).
- Zo uniform mogelijk inrichten van regioteam met inhoudelijke ruimte voor regionale focus (bijvoorbeeld wrakken in de westelijke Waddenzee en verdronken dorpen in Zeeland).
  - Vastleggen van governance-afspraken inclusief eventuele mandaat- en besluitvorming.
  - Structurele bestuurlijke aansluiting van provincies.
  - Jaarlijkse bestuurlijke evaluatie van samenwerking.
- Ophalen en aanjagen van initiatieven buiten de focusgebieden, mits deze bijdragen aan kennisontwikkeling, monitoring of stelselversterking.
- Verkennen toekomst- en gebiedsgericht werken (bijvoorbeeld vijf regio's: Waddenzee, Noordzee, Zeeuwse Delta, Rivieren, IJsselmeer en Randmeren).

Structurele kennis- en uitwisselingsmomenten tussen focusgebieden, samenwerkingsregio's en de rest van Nederland.

Doel 2: Duidelijke rolverdeling

“Uiterlijk eind 2029 zijn verwachtingen, taken en rolverdeling tussen Rijk, provincies, gemeenten en andere betrokken partijen ten aanzien van het beheer van onderwater erfgoed vastgelegd, bestuurlijk afgestemd en waar mogelijk ten uitvoer gelegd in beleid en uitvoering.”

Strategie

Bestuurlijke ambiguïteit wordt doorbroken door expliciete rolafspraken en transparante kaders voor de inzet van middelen. Formele verantwoordelijkheden worden beter inzichtelijk gemaakt en feitelijke uitvoeringskracht vanuit diverse partijen wordt beter op elkaar afgestemd.

Uitvoering

Zoals uit de verschillende geraadpleegde stukken blijkt, is er lang niet altijd duidelijkheid over de verwachtingen, taken en rolverdeling tussen partijen. In het Impulsprogramma Maritiem wordt ingezet op het verduidelijken en versterken van verwachtingen, taken en rolverdeling tussen alle betrokken partijen in het onderwatererfgoedstelsel. In de huidige praktijk sluiten verantwoordelijkheden, uitvoeringskracht en beschikbare middelen niet altijd goed op elkaar aan, wat leidt tot onduidelijkheid en onvoldoende effectiviteit.

Tijdens de impulsperiode wordt gewerkt aan het expliciteren en beter op elkaar afstemmen van rollen en verwachtingen tussen Rijk, provincies, gemeenten en andere betrokken partijen. Daarbij gaat het nadrukkelijk ook om de praktische invulling: wie doet wat, wanneer en onder welke voorwaarden, en hoe verhouden inzet en financiering zich tot elkaar. Andere voorbeelden zijn conservering, depothouder- en depotbeheerderschap van o.a. de provincies en van Museum Batavialand dat fungeert als Nationaal Scheepsarcheologisch Depot (NSD).

In het kader van dit doel wordt in een pilot onderzocht wat de consequenties zijn van een model waarin natuurlijke verstoringen automatisch onder verantwoordelijkheid van het Rijk worden aangepakt en welke randvoorwaarden daarvoor nodig zijn. Deze verkenning richt zich nadrukkelijk ook op de rol van andere partijen, zoals gemeenten en provincies, onder andere op het gebied van signalering, monitoring en ondersteuning.

Voorbeelden van opgehaalde indicatieve initiatieven

Van gemeenten en provincies wordt verwacht dat zij hun wettelijke basis gedurende de impulsperiode op orde brengen. Doel is te komen tot een heldere, werkbare en gedragen rolverdeling die na de impulsperiode structureel kan worden geborgd. Met name de doelen 1 en 2 zijn dan ook nauw met elkaar verweven.

Acties

- Vaststelling van de rol van de RCE en andere betrokken partijen in de periode 2026–2029 (door middel van dit plan).
- Gedurende de impulsperiode afspraken maken over situaties waarin geen menselijke verstoorder aanwijsbaar is.
- Vastleggen van minimale inzetvereisten voor deelnemende gemeenten (deelname regio-team, actualisatie waarden- en verwachtingskaarten, vertaling naar beleid en uitvoering) en provincies.
- Formele bestuurlijke aansluiting van provincies.
- Heldere kaders voor inzet van vrijwilligers en marktpartijen.
- Advies over toekomstige rolverdeling Rijk/decentraal (richting 2029).

Doel 3: Samenwerking vrijwilligers

“Uiterlijk eind 2029 is de samenwerking met vrijwilligers in brede zin en de samenwerking tussen vrijwilligers en professionele archeologen op het gebied van duiken in het bijzonder geanalyseerd, juridisch en praktisch uitgewerkt en geborgd in werkbare afspraken, instrumenten of voorbeelden van regelingen die in de praktijk toepasbaar zijn.”

Strategie

Vrijwilligers kunnen een grote bijdrage leveren aan het opsporen, documenteren en monitoren van archeologische resten onder water, zeker ook vanaf de wal. De samenwerking met deze vrijwilligers kan beter en gericht. Juridische knelpunten in de Arbowetgeving worden geanalyseerd, vertaald naar concrete ideeën en besproken met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Uitvoering

Voor de realisatie van dit doel wordt gewerkt met het budget uit maatregel 2 van de impuls, te weten 0,8 miljoen euro. In de eerste plaats willen wij onderzoeken opzetten rondom het beter inzetten van vrijwilligers en participatie,

met bijzondere aandacht voor de inzetbaarheid van vrijwillige duikers en knelpunten in de wetgeving.

Het doel van deze maatregel is breder dan duiken alleen en richt zich op situaties waarin vrijwillige en professionele archeologen zich gezamenlijk richten op het inventariseren, onderzoeken en/of beheren van cultureel erfgoed onder water. Dat zal grotendeels boven water plaatsvinden. Samen met het veld inventariseren we in 2026 hoe de 0,8 miljoen euro zo passend mogelijk ingezet kan worden. Tot slot wordt een deel van de tijdelijke verhoging van het werkbudget van de RCE (1,5 miljoen euro, maatregel 3) gebruikt voor extra (juridische) inzet op dit terrein. Het is uiteindelijk het mandaat van de programmaleider om de definitieve verdeling van de middelen af te wegen en te besluiten.

Acties

- Blijvend overleg met en advisering van SZW omtrent Arbowetgeving vrijwillig duiken; overlegbijeenkomsten worden georganiseerd vanuit de RCE en het ministerie van OCW.
- Onderzoeken naar vrijwilligers en participatie.
- Optuigen concrete (subsidie)regelingen en andere impulsen zoals opdrachten om de inzet van vrijwilligers te optimaliseren.

Doel 4: Kennis ontsluiten

“Uiterlijk eind 2029 is bestaande kennis over onderwatererfgoed zodanig ontsloten, geïntegreerd en toegankelijk gemaakt voor betrokken partijen dat deze aantoonbaar wordt benut in beleid, besluitvorming, prioritering en uitvoering op lokaal, regionaal en nationaal niveau.”

Strategie

Versnipperde kennis wordt geïntegreerd, geactualiseerd en zo breed mogelijk toegankelijk gemaakt ter bevordering van beleidsvorming, besluitvorming en uitvoering. Waar nodig worden kennishiaten gedicht. Prioritering op basis van onder andere schaarste, urgentie en belang vormt de basis voor transparante en uitlegbare keuzes en inzet van middelen.

Uitvoering

Er zijn verschillende visies op de bestaande voorraad onderwatererfgoed; hier moet duide-

lijkheid in komen zodat wij gerichter kunnen werken. De RCE ziet het als haar taak om de voorraad waarvoor het Rijk verantwoordelijk is eensluidend te inventariseren, waar nodig aan te vullen en te delen. We huren daarom iemand in met de opdracht om te komen tot één gedragen visie op de voorraad en om die voorraad eenduidig in beeld te brengen. Deze persoon zal in samenwerking en overleg met het veld de voorraad vervolgens prioriteren. Hij of zij zal samenwerken met mensen van de RCE met expertise op dit gebied maar ook met alle partijen die de kennis bewaren en vergaren.

Wij zien het als een belangrijke opgave om bestaande monumenten te beheren en plaatsen of objecten als nieuw rijksmonument aan te wijzen zodat duidelijk is dat zij onder de zorg van het Rijk vallen. We verkennen daarom mogelijkheden om, met oog voor bestaande projecten en werkwijzen, nieuwe rijksmonumenten onder water aan te wijzen. Ook hiervoor huren wij een archeoloog in die helpt bij het opstellen van beleid rondom het jaarlijks aanwijzen van rijksmonumenten. Deze archeoloog zal ons ook helpen bij het daadwerkelijk aanwijzen en intensiever beheren van bestaande monumenten. Om duidelijk en doelgericht te kunnen werken, is het belangrijk dat er één prioriteringskader komt voor de inzet van het Rijk. Een dergelijk kader zal voor een deel altijd subjectief zijn, maar het zal in ieder geval uitleg geven bij de prioritering. Op basis van zo'n eensluidend kader kunnen verwachtingen gemanaged en onderzoeken en opgravingen ingepland worden. De RCE zal hierin het voortouw nemen, maar andere partijen daar nauw bij betrekken. De eindbeslissing over het kader ligt bij de RCE, maar het kader zal periodiek geëvalueerd worden. Daarbij zullen samenwerkende partijen op basis van gelijkwaardigheid worden betrokken.

Daarnaast willen we de mogelijkheden onderzoeken om bestaande data beter en breder toegankelijk te maken zodat bijvoorbeeld decentrale overheden gemakkelijker aan hun wettelijke verplichtingen kunnen voldoen.

De RCE wil met het geld voor de tijdelijke capaciteitsuitbreiding tevens andere, voor het onderwatererfgoed belangrijke, uitvoerende en onderzoekende taken oppakken waar ze tot nu toe niet of te weinig aan toe kwam.

Communicatie is daar een belangrijk voorbeeld van.

Voor een effectieve maar ook toekomstbestendige afhandeling is het is belangrijk hierbij ook de markt en partners, zoals Museum Batavialand, goed te betrekken. Aan hen willen we vragen wat zij nodig hebben om deel te nemen aan de impuls, bijvoorbeeld als het gaat om het versterken en opbouwen van opleidingen in het vakgebied met stage- en onderzoeksplekken (zoals fellowships) en kennisdeling (bijvoorbeeld bij de Veldschool Scheepsarcheologie).

Acties

- Ontwikkeling van een landelijk prioriteringskader met expliciete criteria (wetenschappelijke waarde, publiekswaarde, urgentie, uitvoerbaarheid, etc.).
- Integratie en ontsluiting van bestaande datasets (RCE, Rijkswaterstaat en andere bronnen).
- Waar nodig aanvullen en actualiseren van kennis.
- Breed toegankelijk maken van relevante kennis voor gemeenten en partners.
- Focusobjecten kiezen.
- Verkenning mogelijkheden voor het aanwijzen van rijksmonumenten.
- Beheerplannen rijksmonumenten onder water afmaken.

Doel 5: UNESCO-ratificatie

“Uiterlijk eind 2029 zijn concrete en aantoonbare stappen gezet richting ratificatie en tenuitvoerlegging van het UNESCO-verdrag inzake de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed, waaronder voorbereiding, advisering en benodigde juridische en beleidsmatige uitwerking.”

Strategie

Ratificatie en tenuitvoerlegging van het UNESCO-verdrag voor de bescherming van het cultureel erfgoed onder water uit 2001. Internationale verankering versterkt nationale legitimatie en normstelling. Ratificatie helpt om beter te zorgen voor het Nederlandse onderwatererfgoed overzees en doet recht aan de internationale voortrekkersrol die we in zekere mate hebben als het gaat om beheer. Ratificatie

bevordert niet alleen de positie van Nederland maar ook de bescherming van archeologie buiten de aansluitende zone in Nederland (Nederlands Continentaal Plat buiten 24 zeemijl).

Uitvoering

De regering heeft in 2016 aan de Tweede Kamer laten weten dat Nederland tot het Unesco 2001-verdrag zal toetreden.⁸ Daarmee zal dit verdrag voor Europees Nederland en de BES-eilanden gaan gelden. Aangezien de andere landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden (Curaçao, Aruba en Sint-Maarten) hebben aangegeven ook tot het verdrag te willen toetreden, zal het verdrag voor het gehele koninkrijk worden geratificeerd.

De ratificatie van het UNESCO-verdrag voor de bescherming van het cultureel erfgoed onder water laat echter al een tijd op zich wachten. Dit betreft complexe materie en het is dan ook een ingewikkeld vraagstuk dat veel juridische en administratieve capaciteit vanuit verschillende rijksdepartementen en aanverwante organisaties vergt. Zoals blijkt uit de kamerbrief is het ratificeren en ten uitvoer leggen van het UNESCO-verdrag uit 2001 momenteel gepauzeerd vanwege capaciteitsgebrek. Voor het Caribisch deel van het koninkrijk is inmiddels wel een analyse uitgevoerd van de aanpassingen in wet- en regelgeving die nodig zijn om aan het verdrag te voldoen. Voor Curaçao, Aruba en Sint-Maarten zijn er vervolgens conceptwetteksten opgesteld.

Om toch stappen te kunnen zetten is de RCE nadrukkelijk in de gelegenheid gesteld om iemand in te huren en zo het ratificatieproces te versnellen. Van deze mogelijkheid wordt inmiddels gebruik gemaakt.

Acties

- Voorbereiding en advisering ratificatieproces in afstemming met de directies Erfgoed en Kunsten (EenK) en Wetgeving en Juridische Zaken (WJZ) van OCW en – indien nodig – departementen van buiten OCW (bijvoorbeeld BZ).
- Analyse implicaties voor nationale wet- en regelgeving.
- Mogelijkheden integratie UNESCO-principes in beleid.

⁸ Kamerstukken II, 2015/16, 34300 VIII, nr. 146

Voorbeelden van opgehaalde indicatieve initiatieven

Extra afdekken van een vindplaats wanneer deze acuut wordt bedreigd door natuurlijke erosie, zodat kan worden voorkomen dat dit erfgoed ongezien verloren gaat.

'Papieren' casestudies naar spraakmakende objecten/locaties.

Pilot om sneller duikend ter plaatse kunnen zijn bij bijzondere vondsten/meldingen.

Opwateronderzoeken zoals bodemscans, het gebruik van Sonar, etc.

Duiken naar spraakmakende sites en dat toegankelijk en volgbaar maken voor het publiek, van de Nehalennia-tempel uit de Romeinse tijd tot het Palmhoutwrak uit de 17e eeuw.

Doel 6: Extra onderzoek

"In de periode 2027–2029 wordt bovenop de reguliere inzet jaarlijks minimaal één extra onderzoek onder water ten uitvoer gelegd, dat gericht is op kennisontwikkeling, samenwerking en voorbereiding op grootschaliger onderzoek."

Strategie

Echt grote opgravingen zijn kostbaar en binnen deze impuls is daar geen geld voor. Meerdere kleinere projecten fungeren daarom als hefboom voor kennisontwikkeling, samenwerking en publieksbereik. Ter voorbereiding op een eventuele grote opgraving gaan we daarom meer onderwateronderzoek en eventuele kleine opgravingen doen.

Uitvoering

Een echt grote opgraving, van onderzoek tot instandhouding, wordt gefaseerd en gedurende meerdere jaren uitgevoerd. Dat vraagt om forse structurele budgetten. Die zijn er op dit moment niet, al hopen wij daar in de toekomst wel over te beschikken. Met dit programma willen we dan ook het draagvlak daarvoor vergroten. In de aanbevelingen die voortvloeien uit dit programma zal de noodzaak tot het structureel vrijmaken van dergelijke middelen vanuit diverse instellingen worden belicht. Om daarbij concreet aan te kunnen geven waar de behoefte zit, gaan we ons op een dergelijk grootschalig

onderzoek voorbereiden en we zullen de 1,5 miljoen euro gebruiken voor meerdere kleinere projecten die als opmaat kunnen dienen naar een grote opgraving (bijvoorbeeld één van de schepen die bij Texel zijn vergaan).

Wij willen dit niet alleen doen om cultureel erfgoed te behouden dat anders ongezien verloren gaat, maar ook om capaciteit, kennis en samenwerkingsverbanden op te bouwen. We streven hierbij naar medefinanciering door diverse belanghebbende partijen. Daarnaast kijken we in samenwerking met het veld naar andere financieringsbronnen, zoals nationale fondsen en Europese regelingen.

Deze onderzoeken komen bovenop de regulier geplande onderzoeken en opgravingen.

Acties

- Een onderzoeksplan voor de komende drie jaar met een selectie van onderzoeken en opgravingen, geïnitieerd door de RCE in samenwerking met diverse partners.
- Intensivering veldwerk RCE in 2027, 2028 en 2029 samen met de markt.
- Mogelijkheid tot uitbreiding en operationalisering van landelijke duikende capaciteit door bijvoorbeeld een ambulant duikteam onderzoeken.
- Koppeling aan publieksstrategie, kennisopbouw en -overdracht.

4 Planning

Briefing voor het duiken aan boord van het werkschip op vindplaats, W222. Beeld: RCE

Het Impulsprogramma Maritiem is opgebouwd in fasen: inrichten, uitvoeren en borgen. Daarbij wordt vanaf de start gewerkt aan zowel directe uitvoering als structurele verankering na 2029. Globaal zal het programma zich volgens de onderstaande planning voltrekken.

2026 – Nulfase

Q1–Q2 2026

- Vaststellen programmaplan.
- Opstellen kader voor toetsing regioplannen.
- Inrichten samenwerking en regiotteams, eerste bijeenkomsten regio's in juni.
- Uitvraag concrete plannen focusregio's, eerste inlevering voor zomerreces.
- Uitvraag overige gebieden om met plannen te komen.
- In gesprek met de markt/partners (markts-consultatie: wat hebben jullie nodig?).

Q3–Q4 2026

- Officiële aftrap in samenwerkingsregio's.
- Uitwerking eerste advies over wet- en regelgeving vrijwilligers.
- Start onderzoeken.
- Voorlopig plan 1,5 miljoen euro voor meerdere opgravingen klaar, start in 2027.
- Overzicht inzet middelen Erfgoed en Overheid d.m.v. DU's in focusgebieden en eerste initiatieven daarbuiten (3 miljoen euro).

Doel 2026: de voorbereiding is afgerond, de plannen zijn helder en het geld staat klaar om overgeboekt te worden.

2027 – Impuls in uitvoering, eerste impact

Er is geld beschikbaar voor de uitvoering van de initiatieven onder de maatregel Erfgoed en Overheid. Veldwerk en onderzoek worden geïntensiveerd. Capaciteit is en wordt uitgebreid.

2028 – Hoogtepunt uitvoering

De uitvoering is op een hoogtepunt. Ook regio's buiten de samenwerkingsgebieden hebben initiatieven ingediend die in uitvoering zijn. De tweede tranche van het geld is overgemaakt. Capaciteit is maximaal uitgebreid.

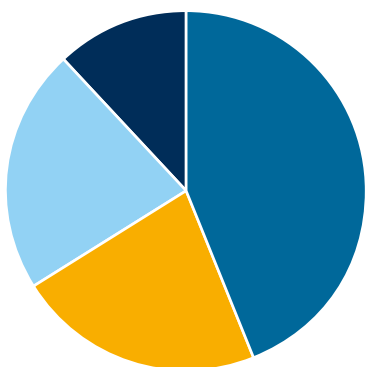
2029 – Borging en overgang (lange termijn)

Resultaten worden zichtbaar. Concrete ideeën over borging en overgang van impuls naar stelselverbetering worden samengevoegd in een advies en aanbevelingen.

Doorlopend 2026–2029

- Communicatie en publieksbereik
- Monitoring voortgang en risico's
- Afstemming met regio's en focusgebieden
- Periodieke rapportage in PO RCE/EK

In de impuls wordt éénmalig 6,8 miljoen euro geïnvesteerd. Daarnaast sluit een deel van het lijnwerk, zowel binnen de regioafdelingen als de kennisafdeling Archeologie, aan op de impuls. Hieronder is te zien hoe het bedrag is verdeeld in de kamerbrief en welke initiatieven er op dit moment bij ons bekend zijn. We brengen ook in kaart hoeveel fte er binnen de RCE beschikbaar is en wat er aan reguliere middelen is.

- **Erfgoed & Overheid**
€ 3 miljoen
- **Grote opgraving**
€ 1,5 miljoen
- **Verhoging werkbudget RCE**
€ 1,5 miljoen
- **Samenwerking vrijwilligers met professionals**
€ 0,8 miljoen

Financiële planning

In deze financiële planning gaan we in op de vraag welk geld wanneer op welke rekening staat, wanneer we welk geld uit kunnen keren, wanneer er moet worden geschoven, wanneer zaken aangeleverd moeten worden (voorjaarsnota of najaarsnota, etc.), of we rekening moeten houden met aanbestedingstermijnen, enzovoorts.

We merken hierbij op dat per soort betaling (Decentrale Uitkering (DU), subsidie, marktopdracht, inhuur, etc.) verschillende regels gelden met betrekking tot aanbestedingstermijnen, betalingstermijnen, verantwoording, etc. Twee belangrijke uniforme data zijn de deadlines voor de voorjaarsnota (1 januari) en de najaarsnota (1 september). Indien er geld naar het

nieuwe jaar moet worden geschoven, kan dit bij de voorjaarsnota worden aangegeven. Bij de najaarsnota kan dit alleen als er een juridische verplichting ligt of door onvoorziene zaken. Ook het herschikken van programmamiddelen naar APK moet worden verantwoord. Dit kan zowel in de voor- als de najaarsnota.

Munten afkomstig van de Rooswijk.
Beeld: RCE/Historic England

Tabel 1 Budgetten

Onderdeel	Budget (in 3 jaar besteden)
Erfgoed & overheid	€ 3.000.000
1.1 Focusgebied Westelijke Waddenzee	€ 980.000
1.2 Focusgebied Zeeuwse Delta	€ 980.000
1.3 Overige gebieden	€ 980.000
1.4 Projectkosten/onvoorzien	€ 60.000
Grote opgraving	€ 1.500.000
2.1 Ambulant duikteam	€ 250.000
2.2 Onderzoeksplan komende 3 jaar	€ 1.220.000
2.3 Projectkosten/onvoorzien	€ 30.000
Verhoging werkbudget RCE	€ 1.500.000
3.2 Senior coördinator kennis, prioritering & GIS (0,8 fte)	€ 309.600
3.3 Senior archeoloog beleid & rijksmonumenten (0,8 fte)	€ 309.600
3.4 Junior archeologen (1 fte)	€ 348.000
3.5 Programmaleider maritieme archeologie (0,9 fte)	€ 460.571
3.6 Ratificatie UNESCO 2001-conventie (0,2 fte)	€ 45.000
3.7 Projectkosten/onvoorzien	€ 27.229
Samenwerking vrijwilligers & professionals	€ 800.000
4.1 Onderzoek/wetenschap	€ 367.000
4.2 Overige initiatieven vrijwilligers	€ 417.000
4.3 Projectkosten/onvoorzien	€ 16.000

6 Programmaorganisatie

We kiezen voor een zo plat mogelijke organisatiestructuur waarbij de programmaleider de dagelijkse leiding over het programma heeft.

Daarbinnen stelt hij aanspreekpunten aan die medeverantwoordelijkheid dragen voor de voortgang rondom een of meerdere doelen.

Tabel 2 Taken, verantwoordelijkheden, bevoegdheden

Projectorganisatie		
Rol	Wie	Taken/Verantwoordelijk-/bevoegdheden
Opdrachtgever	Marjorie Verhoek	• Formuleert programma-opdracht, zorgt voor voldoende middelen, stemt inhoud af met beleid • Draagt programmaresultaat over en organiseert evaluatie en implementatie
Programmaleider	Aant Jelle Soepboer	• Programmaleiding, (eind)rapportage
Programmasecretaris	Lieke Haan	• Planning en ondersteuning
Aanspreekpunten per doel(en)	Liselore Muis Andrea Klomp / Martijn Manders Wouter Waldus Welmoed van der Velde Thijs Coenen Susanne Hoekstra-Cammelbeek	• Samenwerking en rolverdeling (D1 en D2) • Samenwerking vrijwilligers en (arbo) wetgeving (D3) • Kennisoptimalisatie en -ontsluiting (D4) • Ratificatie UNESCO (D5) • Grote opgraving(en) (D6) • Communicatie rondom het programma

Twee deelnemers van de veldschool scheepsarcheologie te Flevoland aan het werk. Beeld: Jarno Pors (RCE)

De opgave van het Impulsprogramma Maritiem is een systeeminterventie in het werkveld rondom het onderwatererfgoed. Dit programma is ook een impuls voor de communicatie over onderwatererfgoed. Daarbij is integraliteit met de bestaande programma's over onderwatererfgoed van belang, net als andere programma's van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). We maken zoveel mogelijk gebruik van de bestaande infrastructuur van RCE-communicatiemiddelen en -kanalen. Daarnaast zetten we in op een groot publieksbereik via nationale en regionale media en vakbladen. Tevens wordt er een inventarisatie gemaakt van hiaten bij het bereiken van de stakeholders en doelgroepen die we willen bereiken en er wordt actie ondernomen om die doelgroepen beter te bereiken.

Het Impulsprogramma Maritiem kent een gefaseerde opbouw: inrichten, uitvoeren en borgen. Dit heeft ook invloed op de communicatiestrategie. Wij stellen per jaar een communicatieplan op dat gekoppeld is aan de jaarlijkse doelen. Het veldwerk onder water wordt grofweg gedaan in de periode mei tot en met oktober. De communicatieve uitdaging is om de aandacht het hele jaar vast te houden.

De centrale boodschap rondom het programma luidt: *"Het unieke en waardevolle onderwater-archeologische erfgoed in de Nederlandse wateren is kwetsbaar en dreigt door natuurlijke erosie en ruimtelijke ontwikkelingen verloren te gaan. Met het Impulsprogramma Maritiem verankeren we de zorg voor dit onderwatererfgoed structureel binnen onze leefomgeving. Door verantwoordelijkheden vast te leggen en intensiever samen te werken met overheden en de archeologische gemeenschap waarborgen we een integraal en bestendig beheer van onderwatererfgoed."*

Binnen het Impulsprogramma Maritiem is communicatie een strategisch instrument voor legitimatie en structurele borging. Het programmaplan bestaat uit zes doelen. Per doel worden communicatiedoelen opgesteld. Overkoepelend bestaat de communicatiestrategie uit drie kerndoelen:

1. positioneren van de impuls als systeeminterventie en niet als incidenteel project-budget;
2. creëren van helderheid over rollen, taken, verwachtingen en prioritering binnen het stelsel;
3. vergroten van maatschappelijk en politiek draagvlak voor onderwatererfgoed.

Duiker in duikpak springt te water.
Beeld: Paul Voorthuis

8 Geraadpleegde stukken

Om te komen tot deze analyse en het programmaplan hebben wij intern en extern met mensen gesproken en nader kennisgemaakt. Daarnaast zijn onderstaande stukken geraadpleegd en meegenomen om te komen tot een integraal verhaal:

- Zeeuwse samenwerking op het gebied van onderwaterarcheologie, mei 2026, *Erfgoed Zeeland*
- Rapportage inventarisatieronde 'Versterken rol gemeenten en provincies maritieme archeologie' door kwartiermaker, januari 2026, *Arnoud Odding*.
- Memo kopgemeenten maritieme archeologie Waddenzee, februari 2026, *regio kop van NH*
- 'Kaders Programmaplan Maritiem: stip op de horizon', januari 2026, *RCE*.
- Memo samenwerking maritieme archeologie Waddenzee, november 2025, *regio kop van NH*
- Plan van aanpak samenwerking maritieme archeologie Zeeland (SMAZ), oktober 2025.
- Kamermoties Beckerman 2023 (Tweede Kamer 2023-2024, 31511, nr. 64), Beckerman, Mohandis en Krul 2024 (3034-2025, 32 156, nr. 136), Beckerman, Mohandis en Krul 2025.
- Kamerbrief aanpak maritieme archeologie, juni 2025, *ministerie van OCW*.
- 'Cultureel Erfgoed onder water: (naar) een gedeelde zorg', mei 2025, *intern document RCE*.
- 'Verkenning naar de mogelijkheden voor een betere samenwerking tussen het Rijk, de provincie en drie gemeenten in het Noord-Hollandse Waddenkustgebied op het vlak van (onderwater)archeologie', mei 2025, *Mooi Noord-Holland*.
- Interviews in aanloop naar het onderzoek Steunpunt Zeeland: Samenwerking Zeeuwse Delta, 2025.
- 'Een toekomst voor maritiem erfgoed', conceptnotitie, februari 2021, *intern document*.
- 'Resultaten Maritiem Erfgoed Nederland' (2018-2021), september 2020, *RCE*.
- 'Onderwaterarcheologie op de Rede van Texel. Waardestellende onderzoeken in de westelijke Waddenzee (Burgzand)', 2012, *A. Vos*.
- 'Natuurlijke processen als verstoorder. Archeologisch erfgoed in situ bedreigd door een verstoorder die niet betaalt', 2005, *A. Vos en J. van der Vliet (ed.)*, uitgave van de Stichting voor de Nederlandse Archeologie, Amsterdam.

Kaft/omslag van een boek, gevonden uit het Palmhoutwrak/BZN17. Beeld: Restaura

Bijlage 1: Analytische notitie

Impulsprogramma Maritiem

Analytische notitie Impulsprogramma Maritiem

Deze notitie is een kernachtige analytische duiding van de opgaven rond het onderwatererfgoed, gebaseerd op de beschikbare rapporten, beleidsstukken en eerste gesprekken die we hebben gevoerd.

Het document is nadrukkelijk bedoeld als onderlegger voor het programmaplan, om het gesprek te structureren en de kern van de opgave scherp te krijgen. Het is geen eindbeeld, maar een startpunt voor gezamenlijke duiding en uiteindelijk scherpe keuzes.

De rode draad die uit alle stukken en gesprekken naar voren komt is in ieder geval dat de opgave rond het onderwatererfgoed in essentie geen technisch-archeologisch vraagstuk is, maar een stelselvraagstuk met meerdere dimensies.

1. Wat speelt er in het veld en wat zijn de relevante uitvoeringsniveaus?

In het veld is brede erkenning dringend noodzakelijk. Met name in de focusgebieden rondom Zeeland en de Waddenzee bestaat het besef dat een aanzienlijk deel van de voorraad binnen enkele decennia door natuurlijke erosie kan verdwijnen en daar is de urgentie dus groot. De tijdsdruk wordt gevoeld, maar het handelingsvermogen is beperkt.

Op basis van de Erfgoedwet en Omgevingswet zijn gemeenten formeel het bevoegde gezag voor archeologie, ook onder water. In de praktijk beschikken zij echter vaak over zeer beperkte capaciteit. Actief beschermingsbeleid, systematische monitoring en toezicht zijn zelden structureel ingericht. Beleidskaarten zijn vaak niet aanwezig en incompleet, bestaande kennis is slecht ontsloten. Hierdoor is het handelen grotendeels reactief: pas wanneer er een toevalsvondst wordt gedaan ("wanneer we erover struikelen") of wanneer media-aandacht ontstaat, komt een locatie echt in beeld.

Provincies erkennen het belang van het onderwatererfgoed, maar hun formele rol ligt vooral bij depotbeheer en instandhouding ná opgraving. In situ beheer en bescherming maken geen expliciet onderdeel uit van hun instrumentarium. Hierdoor ontstaat een bestuurlijke

tussenruimte: provincies voelen zich betrokken, maar beschikken niet over directe sturingsmogelijkheden. Desalniettemin moeten zij gemeenten aan hun verantwoordelijkheid zien te houden.

Vrijwilligers en sportduikers vormen een cruciale schakel in het signaleren en documenteren van vondsten. Tegelijkertijd opereren zij in een juridisch en arbotechnisch spanningsveld. Het gehele veld vraagt om meer inzet van vrijwilligers, maar de wettelijke arbokaders knellen. De huidige regelgeving bemoeilijkt professionele inzet van vrijwilligers en structurele samenwerking tussen vrijwilligers en professionals. Naast de aandacht voor wet- en regelgeving is relatiebeheer belangrijk.

De markt voor onderwaterarcheologie is beperkt ontwikkeld. Anders dan bij landarcheologie ontbreekt een structurele vraagstroom. De hoge kosten en beperkte continuïteit maken investeringen voor marktpartijen risicovol. Toch is het wenselijk de markt hier goed bij te betrekken omdat een evenwichtig stelsel ook behoefte heeft aan een goede markt.

De relevante uitvoeringsniveaus zijn dan ook breder dan alleen gemeenten en RCE, en omvatten ook provincies, de provinciale archeologische depots en het Nationaal Scheepsarcheologisch Depot, musea, kennisinstellingen, de duikgemeenschap, de politiek, de markt en het bredere publiek dat via iconische vondsten zoals het Palmhoutwrak wordt betrokken.

Het veld is gemotiveerd en betrokken, maar organisatorisch kwetsbaar, ondergefinancierd en versnipperd. Er is nog veel voor nodig om de uitgesproken ambitie van toekomstbestendig beheer waar te maken.

2. Wat speelt er inhoudelijk in het domein?

Inhoudelijk wordt het domein van onderwatererfgoed gekenmerkt door een fundamenteel spanningsveld tussen wetgeving en werkelijkheid.

De Malta-systematiek is ingericht op versterking door ruimtelijke ontwikkeling ("de verstoorder betaalt"). Onderwatererfgoed wordt echter grotendeels bedreigd door natuurlijke

processen. Hierdoor is er onduidelijkheid, ontbreekt een financieringsmechanisme en ontstaat bestuurlijke stilstand.

Het probleem is niet alleen juridisch, maar bestuurlijk-cultureel: wettelijk zijn er zaken vastgelegd maar niet alles is goed belegd en geregeld. Het ontbreekt aan uitvoeringskracht en structurele borging van middelen. Daarnaast is er geen expliciet prioriteringskader. Zolang niet helder wordt vastgesteld wat relevant en urgent is, waar we ons wel en niet op gaan richten, blijft de besluitvorming afhankelijk van incidenten.

De RCE heeft een uitgebreid rapport opgesteld over de problematiek en de mogelijke verbeteringen. De beleidsverkenningen, waaronder scenario 3: “Investeren in duurzame oplossingen”, benadrukken de noodzaak van structurele versterking, regioteams en een explicietere rolverdeling. Tegelijkertijd is structurele financiering nog niet geborgd maar wel noodzakelijk.

3. Hoe zien het stelsel en de governance er nu uit en wat zijn de problemen?

Formeel is erfgoedzorg grotendeels gedecentraliseerd, al zijn er hier en daar nog hiaten. Feitelijk kijken gemeenten en provincies regelmatig naar de RCE voor initiatief, expertise en uitvoering.

Het kernprobleem kan worden samengevat als:

Er is grotendeels gedeelde verantwoordelijkheid zonder daadwerkelijk gedeelde financiële en bestuurlijke verplichting.

Voorstellen voor regionale kernteams illustreren de wens tot samenwerking, maar governance, mandaat en structurele financiering zijn nog onduidelijk. Dit leidt tot bestuurlijke afwachtendheid, incidentele actie en afhankelijkheid van rijksimpulsen. De wens voor regiogerichte samenwerking is breed aanwezig, maar de governance is nog niet scherp genoeg. Zonder duidelijke structuur verzandt samenwerking in goede bedoelingen.

Daarnaast ontbreekt een expliciet en gedragen prioriteringskader. Het uitblijven van prioritering is op zichzelf een keuze, namelijk om het systeem incidentgedreven te laten functioneren.

Zolang geen heldere criteria worden vastgesteld voor wat nationaal relevant en beschermenswaardig is, blijft de besluitvorming afhankelijk van politieke aandacht en toeval.

4. Welke verwachtingen leven er richting de RCE?

Richting de RCE bestaan meerdere, deels tegenstrijdige en deels onrealistische, verwachtingen. Ten eerste wordt nationale regie verwacht. Gemeenten en provincies zien de RCE als coördinator en inhoudelijke autoriteit die richting geeft, prioriteert en het gesprek organiseert.

Ten tweede wordt financiële aanjaging verwacht. De impulsfinanciering wordt gezien als een noodzakelijke eerste stap, maar impliciet leeft de verwachting dat het Rijk meer structurele middelen beschikbaar zal stellen, met name waar natuurlijke erosie de dominante bedreiging vormt.

Ten derde wordt de RCE gezien als uitvoerder in urgente situaties: wanneer wrakken acuut worden bedreigd, of hieromtrent het vermoeden bestaat, wordt naar de RCE gekeken voor onderzoek, bescherming of opgraving. Tegelijkertijd heeft de RCE de ambitie om in dit domein meer adviserend en coördinerend op te treden en om de regionale en lokale uitvoeringskracht te versterken.

De formele decentralisatie ontslaat het Rijk niet van systeemverantwoordelijkheid en dit wordt expliciet ook zo gevoeld. De afgelopen jaren zijn dan ook structurele budgetten vrijgemaakt om beter in te kunnen spelen op de problematiek rondom natuurlijke verstoring. Aan de start van dit programma kunnen we echter reeds voorzichtig constateren dat de huidige inzet onvoldoende in verhouding staat tot de daadwerkelijke problematiek. Hierdoor rijst de vraag of een zwaardere en nog explicietere rol van het Rijk noodzakelijk is om de bestuurlijke verlamming, die zichtbaar is op diverse niveaus, te doorbreken.

Samenvattend beeld gesprekken

Uit de gesprekken die wij de afgelopen tijd voerden komen onderstaande kernopgaven naar voren. Ze komen grotendeels overeen met de analyse.

1. Capaciteit (intern, extern, duikend, juridisch, handhaving)
2. Duidelijkheid in stelsel en rolverdeling
3. Professionalisering van governance en regioteams
4. Ontsluiting en ordening van bestaande kennis
5. Structurele financiering als expliciet doel
6. Communicatie en publiekswaarde
7. Juridische knelpunten (arbo, duikwerk, vrijwilligers)
8. Ratificatie UNESCO-verdrag

Integrale duiding

Het onderwatererfgoed staat onder druk door natuurlijke processen in een stelsel dat niet is ontworpen voor die realiteit. De uitvoeringskracht op decentraal niveau is beperkt, terwijl de wettelijke verantwoordelijkheid daar groten-

deels ligt. De RCE vervult feitelijk een grotere rol dan formeel is beoogd.

Er is politieke aandacht en incidentele impulsfinanciering, maar zonder structurele keuzes dreigt herhaling van het verleden: tijdelijke aandacht gevolgd door terugval. Indien de huidige impuls niet wordt benut om heldere afspraken te maken over rolverdeling, prioritering en structurele financiering, blijft het systeem afhankelijk van incidenten.

De kernvraag die hieruit voortvloeit is:

Hoe organiseren we een stelsel waarin verantwoordelijkheden, middelen en uitvoeringskracht toekomstbestendig met elkaar in evenwicht zijn en zich verhouden tot de opgave?

Dit Impulsprogramma Maritiem 2026-2029 is bestemd voor provincies, gemeenten, archeologen, erfgoedorganisaties, andere professionals en liefhebbers die zich bezighouden met maritieme archeologie en meer willen weten over de inhoud van het Impulsprogramma Maritiem en de plannen voor de periode 2026-2029.

Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.